TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
VII. SERİ — Sa. 55

KANUNÎ ARMAĞANI

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1 9 7 0

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN VE AİLESİ İLE İLGİLİ BAZI NOTLAR VE VESİKALAR

ÇAĞATAY ULUÇAY

Kanunî Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'da sancak beyi iken Hafsa Sultan'dan doğan oğludur.

Süleyman, doğumundan Kefe Sancağına tayin edilinceye kadar babasının yanında yaşadı. Hocası Hayreddin Efendi'nin gayreti ve babasının nezareti altında iyi bir öğrenim yaptı.

1509 (915) yılında Yavuz'un müracaatı üzerine kendisine II. Bayezid tarafından evvelâ Şebinkarahisar, sonra da Bolu Sancağı tevcih edildiyse de, Amasya sancak beyi şehzade Ahmed'in bu tayini kabul etmemesi üzerine Kefe sancak beyliğine tayin edildi[1].

Annesi Hafsa sultan ile beraber Kefe'ye gitti. Lalası, defterdarı ve nişancısı da beraberdi. Şehzade Süleyman'ın Kefe'de iken lalası, defterdar ve nişancısı kimlerdi; bizdeki vesikalarda adları yazılmamıştır. Yalnız tarihler Gezerizâde Kasım Paşa'nın bir aralık defterdarlığını yazarlar.

Şehzade Süleyman'ın Kefe ve Manisa sancak beyliğine ait yayınladığımız dört mevacib defteri, Osmanlı tarihi bakımından çok önemlidir.

Şehzadelerin maiyetini gösteren böyle mufassal defterlerin yayınlandığını görmedim. Bu mevacib defterleri şehzade kapılarının tam kadrosunu vermekle bu hususdaki şüpheleri kaldırmaktadırlar.

Şehzade Süleyman'ın maiyeti incelenince bunun Saray ve Kapı kulu teşkilâtının küçük bir örneği olduğu meydana çıkmaktadır.

Şehzadeler bulundukları yerlerde saraylarda yaşıyorlar, hizmetlerini cariyeler ve hadımlar görüyorlardı. Süleyman'ın haremini daima yanında bulunan annesi Hafsa Sultan idare ediyordu. Haremde valide sultandan başka dadı, dâye, cariyeler ve ferraşlar bulunuyordu.

[1] Uluçay M. Çağatay, Yavuz Sultan Selim nasıl padişah oldu? Tarih Dergisi VIII, 77. Buradaki Romen rakkamlarının vesikaları arkadaki aynı numarayı taşıyan rakamlarla gösterilmiştir.

Harem ve Sarayın hizmetleri harem ağası, hadımlar, saray kethüdası, iç oğlanları, mutbak emini, kapıcılar, kapıcıbaşı, kapıcılar kethüdası, büyük oda içoğlanları, serhâzin, hazine kethüdası, hazine kâtibi, kilercibaşı, arpa emini, harc-ı hassa emini, harc-ı hassa kâtibi, veznedar, habbazlar, tabbahlar ve hayyatlar tarafından görülüyordu.

Şehzade Süleyman'ın özel hizmetine şarabdar başı, çeşnir başı, çuhadar ve rikâbdar bakıyordu. Mükemmel av birlikleri vardı. Atmacalılar; balabancılar, şahinciler, çakırcılar ve zağarcılar bunların başında yer alıyordu.

Şehzade Süleyman'ın divan üyeleri lalası, defterdarı ile nişancıdan meydana geliyordu. Divan'ın kâtibi ve sakası vardı. Şehzade Süleyman Manisa'ya tayin edilince lala ve defterdar olarak Cezerîzade Kasım Paşa, nişancılığına'da Amasya'lı Mehmed Bey verildi. Her ikisi de şehzade Süleyman'a padişah oluncaya kadar bu sancakta hizmet ettiler.

Kanunî'nin Kefe'de ve Manisa'da doktorları Ramazan ile Yahudi Sinan idi. Kadınlar için de ayrı bir hekime vardı. Sancakın haslarını eminler ve zaimler idare ediyordu.

Şehzadenin atlarına bakan seyislerin başı, mirahur, sancaklarını taşıyanların başı miralem ve Çadırlarını kuran Çadır meheteleri vardı.

Şehzadenin Kefe'de ve Manisa'da öğretmeni Hayreddin Efendi idi. Bundan başka şehzadenin imamı müezzini vardı. İç oğlanları okutan bir de muallim bulunmakta idi.

Şehzade'nin mükemmel bir kapısı mevcuttu. Bu kapı : silâhdarlar, sekbanlar, garibler, ulûfeciler ve solaklardan meydana geliyordu.

Saray ve şehzade maiyetinin ihtiyaçlarını te'min eden bir de esnaf takımı vardı. Bu esnafın mühimleri şunlardı : Külâhdûz, Kürkçü Teberger, Kemanger, Zerger, Muzeduz, saraç ve ayrıca üç kişilik bir saz takımı ile bir de nedimi olduğu görülmektedir. Şehzade Süleyman 1509 yılından 1512 ye kadar Kefe'de kaldı. Yavuz Sultan Selim 1512 yılında padişah olunca Kırım hanına bir mektup yolladı. Acele olarak oğlu Süleyman'ı İstanbul'a göndermesini yazdı[2]. Şehzade Süleyman, İstanbul'a geldi.

[2] Gös. Kay. S. 127.

Süleyman, babası, Korkud ve Ahmed ile mücadele ederken İstanbul'da kaldı. Yavuz her iki kardeşinin işini bitirince 1513 yılında oğlunu Korkud'dan boşalan Manisa Sancak beyliğine tayin etti[3] Süleyman, annesi Hafsa Sultan ile birlikte Manisa'ya gitti.

Yavuz Sultan Selim, 1514 yılında İran seferine giderken Süleyman'ı İstanbul'a çağırdı, yerine vekil bıraktı. 1515 yılında Yavuz'un bu seferden İstanbul'a gelmesi üzerine Süleyman Manisa'ya döndü.

Yavuz, Mısır seferine çıkmadan önce şehzade Süleyman'ı Edirnenin muhafazasına me'mur etti (1516). Süleyman, sefer dönüşüne kadar bu vazifede kaldı (1518). Edirne'den Manisa'ya dönen şehzade babasının ölümüne kadar Manisa sancak beyliğinde kaldı.

II.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN VE OĞULLARINA DAİR NOTLAR

Manisa Şer'iye sicillerinin 1 numaralı defteri çok önemli mektupları ve Notları ihtiva etmektedir. Bu mektupların ve notların yazarı Mustafa bin Kâtip Muhiddin'dir. 1535 Şubat (Şaban 941) ayında Manisa'ya gelip yerleşmiş şehzade Sarı Selim'e kâtip olmuş ve 23 yıl onun kâtipliğini yapmıştır.

Bu itibarla hem Manisa sicillerini gören, hem de Selim'e gelen mektup ve fermanları yakinen bilen bir zattır. Esasen verilen tarihlere, yapılan izahlara dikkat edilirse bunların doğruluğu anlaşılır.

Burada verilen tarihler ve bilgiler tarihimizin bazı yanlarını aydınlatmaktadır. Kanunî'nin büyük oğlu Şehzade Mustafa 15 yaşında iken Saruhan sancağı beyliğine tayin edildi (Şubat 1533-Şaban 940). Şehzade Mustafa, babası Manisa'da sancak beyi iken doğmuş olmalıdır. Şehzade Mustafa, Sancağına çıkmadan önce babası tarafından divan'da kabul edildi. Elini öptü, merasimle Vezir Ayas Paşa ve Vezir-i âzam İbrahim Paşa tarafından kürk giydirildi[4]. Şehzade Mustafa sekiz yıl Manisa'da sancak beyi olarak kaldı. 16 Haziran 1541 (21 Safer 948) de Amasya sancak beyi olarak Manisa'dan ayrıldı.

[3] Celâlzade Mustafa, Selimnâme, vr. 101, 102, British Museum yazmaları No : Add. 7848.

[4] Devlet-i Osmaniye Tarihi, Mehmet Ata Tercümesi, V, 128.

Bir sene sonra kardeşi Şehzade Mehmed Manisa'ya sancak beyi olarak geldi (12 ekim 1542-3 Şaban 949) Manisa'da zafer şenlikleri yapıldığı sırada 31 Ekim 1543 (950 Şaban gurresi) Çarşamba günü hastalanarak yatağa düştü. 7 Kasım Salı gecesi öldü. Ertesi Çarşamba günü Lala Paşa, Defterdar İbrahim Çelebi ve maiyeti tarafından ölüsü İstanbul'a götürüldü.

Şehzade Mehmed yerine, Karaman Valisi şehzade Selim Manisa'ya geldi. Selim anne ve babasını görmeye Bursa'ya gittiği gibi, Haseki Sultan da şehzade Mehmed ve Selim'i görmek için bir kaç defa Manisa'ya geldi.

Selim'in oğlu Murad, 1546 (953) yılında Manisa'da doğduğu gibi, şehzade Murad 11 yaşına gelince babası Selim tarafından, 1557 Haziranında (964 evasıtı) 20 günlük bir düğünden sonra sünnet ettirildi.

Haseki sultan'ın 15 Nisan 1558 de ölmesi, Selim ile Bayezid arasındaki geçimsizliği şiddetlendirdi. Bu yüzden, Kanunî Sultan Süleyman oğullarının yerlerini değiştirmek zorunda kaldı. Selim'i Manisa'dan Konya'ya, Bayezid'i Kütahya'dan Amasya'ya kaldırdı. Sarı Selim, babasının emrine uydu. 27 Ekim 1557 de Manisa'dan Konya'ya gitmek üzre hareket etti.

III.

MANİSA'DAKİ SULTANİYE KÜLLİYESİNİN İNŞASINA VE SULTANİYE MAHALLESİNİN KURULMASINA DAİR

Yavuz Sultan Selim'in güzelliği ile namlı olan eşi Hafsa (bazı kayıtlarda Ayşe şeklinde de geçmektedir) Sultan'ın kimliği üzerinde bazı tarihçiler durmuş ve zorla Ayşe Sultan'ı Dulkadir Oğullarına bağlamışlardır, Halbuki kayıtlarda adı Hafsa binti Abdülmümin. Bu numara altında yayınladığımız vesikada Hafsa binti Abdülhay olarak geçmektedir. Bu kayıtlar, Hafsa Sultan'ın kesin olarak devşirme olduğunu göstermektedir.

Sultaniye külliyesinin, inşasına başlandığı tarih belli değildir. Fakat Cami' kitabesi ile vakfiyenin düzenlediği Tarih 1522 (929) olduğuna göre bu inşaatın belki, şehzade Süleyman'ın Manisa'da sancak beyi iken başladığı tahmin edilebilir. Çünkü bu tarihte bir

çok binalar tamamlanmış, diğerlerine sonradan devam edilmiştir. "Zikrolunan bağçe üç yüz cerib yeriyle ve eşcar-ı müsmiresiyle bazı yerine medrese bina olundu ve bazısını fırın ve kilâr ve mutbah ve ahur vaki' olmuştur" [5].

Sultaniye külliyesinin, Manisa'nın gelişmesinde büyük rolü olmuştur. Yavuz zamanına kadar, Sultaniye mahallesinin bulunduğu yer, ağaçlık ve bahçelik bir yerdi. Ağaçlar ve sular Timurtaş Paşa oğlu Ali Bey evkafındandı.

Hafsa Sultan, hayır eserlerini yaptırmaya karar verince, bu bahçe den 300 ceriblik yer satın alındı. Yahut da Palamut Nahiyesinin Erdelli köyü geliri ile değiştirildi.

Vesikalar ve kitabeler İnşaatın aralıklı olarak, Hafsa Sultanın ölümünden sonra da devam ettiğini göstermektedir. Çünkü vakfiye ve vesikaların Cami' medrese, imaret, mekteb, ve bunların müştemilâtı olan fırın, kiler, mutfak, ve ahırın 1522 de inşa edildiğini gösteriyor.

Sultan hamamı 1538 (945), Bimarhane 1539 (946) yılında yapılmıştır [6]. Bu yüzden Ali Bey mütevellisi ile Sultaniye mütevellisi arasında bir hayli ihtilâf çıkmış, iş padişahın ve vezirlerin müdahalesine kadar varmıştır.

Hafsa Sultan, Manisa'ya ve Türk Sanatına, Sultanîye Camii gibi bir şaheseri hediye etmekle yetinmemiş, Camie cemaat toplamak için Ali Bey bahçesinden alınan arsadan 20 evlik yeri ayırarak, ev yapmak isteyen kimselere icar veya cüz'i para ile satmayı şart koşmuştur. Kanunî Sultan Süleyman'da bu parseller üzerine ev yapanları tekâlif-i divanîye ve âvarız-ı sultaniyeden muaf tutmuştu. Bu suretle kısa zamanda bu arsa üzerinde mahalle kuruldu. Kadirbilir Manisalılar da Külliyeye ve mahalleye "Sultaniye" ismini verdiler.

IV.

KANUNÎ'NİN OĞLU ŞEHZADE MUSTAFA İLE İLGİLİ MEKTUPLAR

Manisa sicillerinde, sancak beyi olan Şehzade Mustafa ile ilgili üç mektup vardır. Bu mektuplardan ilki şehzade Mustafa'nın babasına yazdığıdır.

[5] Başvekâlet Arşivi Tapu Def. No. 398, s. 231.

[6] Yörükoğlu, Nihat, Manisa Bimarhanesi, İstanbul. ? S. 14.

Şehzade Mustafa, Irakeyn seferinden dönen babası Kanunî Sultan Süleyman'ı görmek için yanına varmasına izin istemiştir. Fakat padişah, Mustafa'nın İstanbul'a gelmesine ve elini öpmesine izin vermemiştir. Mustafa bu mektubunda izin verilmediğine üzüldüğünü belirtiyor[7].

İkinci Mektup veziriazam Makbul İbrahim Paşa'dan Manisa sancak beyi Şehzade Mustafa'ya gönderilmiştir.

Mektupta, İran'da yapılan işlere dair bilgi verilmekte, Tebriz'den Irak-ı Acem üzerine hareket edildiği, mektubunda yazdıklarının babasına arzedildiği kaydedilmektedir[8].

Mektup 1534 yılında yazılmıştır. Bu mektup dikkatlice okunursa İbrahim Paşa ile Şehzade arasında büyük bir yakınlık olduğu görülmektedir. İbrahim Paşa, Mustafa'nın göndermiş olduğu mektup vesilesi ile kendisinden şehzadenin "muhlisleri" diye bahsediyor. Bu yakınlığı şehzade Mustafa'nın annesinin, İbrahim Paşa zevcesine yazdığı mektup daha ziyade teyit ediyor.

Fakat Mustafa'nın annesi ile, İbrahim Paşa'nın eşi kimdir ve isimleri nelerdir? Bunlar bugüne kadar tarihçiler arasında münakaşa konusu olmuştur.

Şehzade Mustafa'nın annesini bazı tarihçiler, Kanunî'nin ilk baş kadını Bosfor, Gülbahar olarak kabul ederler[9].

Manisa, Amasya ve Bursa'da yaşadığı sıralarda, adından söz edilmemekte, yalnız "Sultan Mustafa validesi" denilmekle yetinilmiştir.

Busbecgu, Kırımlı olduğu üzerinde durmuş ise de sonradan yayınlanan vesikalar, bunu yalanlamışlardır... Çünkü bu vesikalarda bu kadının baba ismi : Abdurrahman, Abdülmennan ve Abdullah

[7] Şehzade Mustafa'nın babasına gönderdiği bir ikinci mektupta Topkapı Sarayı arşivinde vardır. İmzası şöyledir : "El-Fakır il-Hakir Mustafa" Ayni mektupta mührü de vardır. Mührü üzerine manzum olarak şunlar kazılmıştır :

"*Bende-i Sultan Süleyman Mustafa*
Ez tu Miçü yed Rızaya" Top. Arş. E. No. 11995.

[8] Şehzade Mustafa'nın İbrahim Paşa'ya gönderdiği bir mektupta, Topkapı Sarayı arşivinde vardır. Bu mektupta şehzadenin imzası şöyledir : Muhibb-i bî minnet Mustafa" E. No. 5036.

[9] Busbecq, Hüseyin Cahit tercemesi, Türk Mektupları, 42, 103; Hurrem. Sultan maddesi, İA V/1, 293, 294.

şeklinde geçiyor. Öyle ise Mustafa'nın annesi bir cariyedir[10]. O halde bu cariyenin adı nedir? Şehzade Süleyman'ın Kefe ve Manisa'da sancak beyi iken maiyetine dair 1 numarada yayınladığımız vesikaların birisinde, şehzadenin hareminde bulunan cariyeler arasında Mahidevran'ın da adı bulunmaktadır. İşte Kanunî'nin ilk baş kadını ve şehzade Mustafa'nın annesi bu Mahidevran kadındır. Bunu te'yid eden vesika ve izler de mevcuttur, 1180 Hicrî yılında verilen bir istidada şöyle denilmektedir : "... Bursa'da meşrute mütevellisi olduğum Bursa'da vaki' Mahidevran Hatun valide-i sultan Mustafa-i Cedid türbe-i şerifinin vakfının iradı kalil ve masrafı kesîr olub..."[11] bu vesika Sultan Mustafa'nın annesinin adının Mahidevran olduğunu gösterdiği gibi, sandukasına iliştirilen levhada da aynı isim yazılıdır[12].

İbrahim Paşa'nın eşi ise Hatice Sultan ile Muhsine Hatun üzerinde münakaşa konusu olmuştur?

(Sayın Hocam ve üstadım Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı : "Kanunî Sultan Süleyman'ın veziriâzamı makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah damadı değildi" başlıklı Belleten'de bir makale yayınladı[13].

Bu makalesinde padişah damadı olmadığını şu yönlerden reddediyor : Muasır tarihçilerden Celâlzâde, Lütfî Paşa ve Âlî'nin karısının adından bahsetmemeleri, Hatice Sultan'ın Kocası İskender Paşa, oğlu Osmanşah Bey olması, oğlu Osmanşah Bey annesi için bir cami yaptırması, İbrahim Paşa'nın eşine yazdığı mektuplardaki elfazın Sultanlara yazılması icap eden kelimeler olmaması. Bu itibarla makbul İbrahim Paşa bir Sultan ile evli değildi. İbrahim Paşa'nın 1532 (939) yılında Kumkapı'da yaptırmış olduğu cami dolayısiyle eşinin adının Muhsine olduğu meydana çıkmıştır.)

İbrahim Paşa'nın eşinin Muhsine olduğunu gösteren açık bir delil daha var. O da Muhsine'nin İbrahim Paşa'ya yazdığı mektuptur. Muhsine Hatun, bu mektubunda hasretten, sevgiden, Mehmed

[10] Kâmil Kepecioğlu, Tarihî Bilgiler, Vesikalar, Vakıflar Dergisi, II, 404 406, Ankara 1942.

[11] Top. Arş. D. No. 5290.

[12] A. Memduh Turgut, İznik ve Bursa Tarihi 150, Bursa 1935.

[13] Belleten XXIX, 355-361. Ankara 1965.

Şah'ın onu çok özlediğinden bahsediyor[14]. Böylece sayın Üstad'ın nokta-i nazarı doğru gibi görünüyor.

Sayın hocamızın, bu redde ileri sürdükleri üzerinde biraz duralım. Bu devrin gözdesi olan İbrahim Paşa, imparatorlukta "Makbul, Mergub ve Mahbub" diye nam kazanmıştı. 1536 da öldürülünce bu unvanlar "Maktul" e çevrildi. Kanunî hanedanı arasında la'netle anıldı. "Hükümdar'ın ve ailesinin nefretini kazanmış ve lâ'netine uğramış bir kimse" nin eşinin sultan olduğunu yazmaya kimin cesareti olabilirdi? Gerek Celâl zade gerekse Lütfi Paşa düğünü etraflıca anlattıkları halde neden gelinin adını vermekten çekinmişlerdir?

Bana öyle geliyor ki, Celâl zade ilk önce gelinin adını yazdı, sonradan korkusundan çıkardı. Lütfi Paşa'ya gelince o hiç yazamazdı. Çünkü damatlıktan koğularak, veziriazamlıktan tekaüde sevkedilerek, Kanunî ailesinin şimşeklerini üzerine çekmişti. Şimdi de gelinin, padişahın kız kardeşi olduğunu ortaya korsa, bu şimşekler yıldırım olur; başına düşerdi. Bununla beraber diğer yüzyıl tarihcilerinde Peçevî ve Müneccimbaşı açık olarak İbrahim Paşa'nın Padişah kızıyla evlendiğini yazarlar.

İbrahim Paşa'nın düğünü 15 gün sürmüş, çok debdebeli olmuştu. Böyle düğünler, ancak bir sultanla evlenenler için yapılırdı. Hanedandan bir sultanla evlenmiyen vezirlerin bu kadar uzun süreli ve debdebeli düğün yaptıklarını Osmanlı Tarihinde hatırlamıyorum. Bu da İbrahim Paşanın bir sultan ile evlendiğine bir delil olsa gerek.

İskender Paşa'nın "Hanım Sultan" ile evlenmesi meselesine gelince burada bir yanlışlık olsa gerek. Çünkü padişah kızlarına hiç bir vakit Hanım sultan denmez. Padişah kızlarına "Sultan" bunların kızlarına da "hanım sultan" denmektedir. Bundan başka yazıda adı geçen Osmanşah Bey İskender Paşa'nın değil bu paşanın oğlu Mustafa Paşa ile Yavuz'un kızı Hafsa Sultan'ın oğludur.

İbrahim Paşa'nın mektuplarında eşinin ismi yoktur. Yalnız bazı izler vardır. Bir defa İbrahim Paşa'nın eşine karşı kullandığı sözler, bu devirdeki hanedan mensuplarına karşı kullanılan sözlerdir. 1. numarada yayınladığımız vesikada Kanunî'nin annesi için "Hatun-ı Muazzama" denildiği gibi Alemşah'ın annesine yazılan mektupta da "Valide-i Hazret-i Hatun-ı eyyam-ı muazzama" başlığı kullanıl-

[14] Uluçay, M. Çağatay, Osmanlı Sultanlarına Aşk mektupları, 61, 62, İstanbul 1950.

mıştır[15]. İbrahim Paşa bu geleneğe uyarak eşine "Hazret-i Hatun ül-Muazzama" tabirini kullanmıştır.

Mektupların bazılarında yenge'den söz edilmektedir. Bunun ya Hurrem ya da Mahıdevran kadın olması gerekir. Malûm olduğu üzre Yavuz Sultan Selim'in Beyhan Sultan, Fatma Sultan, Hafsa Sultan, Hatice Sultan, Şah Sultan adında kızları vardı. Bu kızlardan üçünün Hafsa Sultandan doğduğu ileri sürülmektedir[16]. Eğer bu doğru ise Fatma Sultan, Hafsa Sultan ve Hatice Sultan ana baba bir kardeş olmalıdırlar. Bu mektupların çoğunda İbrahim Paşa bunlardan Fatma Kadın, Hafsa kadın (Bir kısmında ise Hazretleri) şeklinde sözetmektedir.

İbrahim Paşa'nın mektuplarında bahsettiği Valide Kadın Hafsa Sultan olmalıdır. Eğer bu mektuplar yazılış tarihlerine göre sıraya konursa, Hafsa Sultanın ölümünden sonraki mektuplarda artık valide Sultandan bahis yoktur[17]. Hafsa sultan'a "Validem" Kanunîye, "Karındaşım" diyecek kadar aileye girmiş birisinin, aile ile ilişki kurması gerek. Bu da ancak padişahın kız kardeşi ile evlenmek ile olur. Mantıken, bunu başka türlü izah etmek imkânsızdır.

Bütün bu açıklamalar, Maktul İbrahim Paşa'nın Yavuz'un kızlarından birisi ile evli olduğunu göstermektedir. Bu kimdi? Şimdi bir görgü şahidinden bunu dinliyelim : Bu şahit Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Şarl'ın o zaman İstanbul'da bulunan elçisidir. 21 Mart 1536 tarihli mektubunda şunları yazmaktadır: "Şu anda Osmanlı Payitahtı, hattâ hâdiseyi duyabilmiş olan bütün eyaletleri hiç şüphe yoktur ki, veziriâzam Maktul İbrahim Paşa'nın padişahın fermanı ile, sarayda bir hafta evvel gece yarısı boğulması ile meşguldür. Bu hiç beklenilmiyen bir hâdise idi... Padişahdan sonra Osmanlı devletinin en yüce makamını, rakipsiz idare eden ve kendisine ilk defa Serasker unvanı ile hususî imtiyaz bahşedilen kudretli adamın, bir gecede boğdurulduktan sonra ölüsünün gizlice saraydan çıkarılması ve hanımı olan padişahın kız kardeşi Hatice Sultan'dan bile ölüsünün gizlenerek bilinmiyen yere gömdürülmesi aklın alamıyacağı neticedir. Şu anda dehşet içindeyim. Bu hâdise bana Osmanlı Sarayında

[15] Manisa Sicilleri, No : I.

[16] Kitabeler II, 90.

[17] Osmanlı Sultanlarına Aşk mektupları, 73-76. Bütün mektuplar için, 65-76 sayfalara bakınız.

ikbal ve saadetlerin nasıl iki dudak arasında olduğunu bir daha isbat etti... Padişahın hemşiresi Hatice Sultan kime verilecektir? Çünkü Osmanlı Sarayının âdetlerinden birisi, böyle bir felâkete uğrayan padişah hemşire veya kızlarını teselli olabilmek için, yeni nüfuz ve kudret sahibi kocalar bulunmasıdır. Benim öğrendiğime göre kocasını çok seven ve İstanbul'da görülmemiş bir düğünle çocuk yaşında İbrahim Paşa ile evlendirilen Hatice Sultan çok kederlidir... İbrahim Paşanın Padişahın hemşiresi olan zevcesi, sabah erken saatlerde padişah tarafından kabul edilerek kocasının hiyanet ve günahlarından dolayı idam edildiği, böylelikle saltanatın ve kendisinin dahi kurtarıldığı anlatılmış, teselli edilmiş. Hatice Sultanın bu günlerde bir başka paşa ile evlendirilmesi beklenebilir. Çünkü sultanların dul olarak saray içinde yaşamaları istenmiyen bir şekildir[18]".

Bunu, şehzade Mustafa'nın annesi Mahidevran Kadın'da Hatice Sultan'a yazdığı mektupta te'yit etmektedir. Eğer Hatice Sultan hanedanın bir azası olmasaydı padişahın eşi ve en büyük oğlunun annesi olan Mahidevran Kadın, ona "Hemşire Hazretleri", "Hemşirelik ve Karındaşlık ve sıdk-ı ihlasa olan dostluk..." şeklinde ibare ve ifadeleri kullanabilir miydi?

İbrahim Paşa'nın şehzade Mustafa'ya, Mahidevran Kadın'ın Hatice Sultan'a yazdığı mektuplar incelenince bu iki aile arasında büyük bir yakınlık ve dostluğun olduğu sezilmektedir.

Bu ise Hurrem'in oğullarının baş rakibi olan Şehzade Mustafa ve İbrahim Paşa için, büyük bir talihsizlik olmuştur. Gözden düşmüş, hattâ İstanbul sarayından sürülmüş Mahidevran kadın ile oğlu şehzade Mustafa'nın Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra imparatorluğun iki numaralı adamı olan veziri âzam İbrahim Paşa ve ailesi ile ilişkilerini, dostluklarını devam ettirmesi, Hurrem Sultan'ı daha ziyade tahrik etmiş, İbrahim'in ölümünü hızlandırmakta mühim rol oynamış gibi görünmektedir.

O halde Hatice Sultan veziriâzam İbrahim Paşa'nın eşi ise bu Muhsine Hatun kim oluyor? Ya Hatice Sultan'ın adı Hatice Muh-

[18] Kutay, Cemal, "Makbul" İbrahim Paşa nasıl "Maktul" İbrahim Paşa olmuştur?" Tarih Konuşuyor. Cilt III, 1181-1186, İstanbul 1965. Bu makalenin yazarının anlattığına göre 1882 de Münihte Ogier, Chiselien von Busbceg'in Türk mektupları, raporlar ve mektuplar ilâvesi ile yeniden bastırılmış, Sayın Cemal Kutay, yukarıda aldığımız kısmı, bu kitaptan dilimize çevirttirmiştir.

sine olmalı veya sultan, mektuplarında ismini nam-ı müstear olarak Muhsine şeklinde kullanmalı ya da İbrahim Paşa'nın sarayındaki cariyelerden birisi olan Muhsine ile sevişmesi icap eder. Padişah kızları veya kardeşleri ile evlenenlerin eski kadınlarını boşadıklarını, sultanların üzerine başka bir kadın alamadıklarını, odalık kullanamadıklarını biliyoruz.

ŞEHZADE SÜLEYMAN SANCAK BEYİ İKEN MAİYETİNE DAİR VESİKALAR

DEFTER-İ

Vazife horan-ı Hazret-i Mir طال بقاه و نال فی الدارین مناه تحریراً فی شهر رجب المرجب سنه 917

CEMAAT-İ

Darüssaade

Hazret-i Mîr	Hazret-i Hatun-ı
Tale Bekahü	Muazzama
fi Şehr	Fi Şehr
600	100
Daye Hatun	Cevârî
fi yevm	10
100	fi yevm
	10

CEMAAT-İ

Tavaşiyan

Mehmet Ağa	Bilal
Ser rikâbdar	Ağa-yı der
fi yevm	fi yevm
12	10
Yusuf	Sünbül Ağa
Gulâm-ı bab	fi yevm
fi yevm	3
3	
Karagöz	
3	
fi yevm	
1	

CEMAAT-İ

Gulâm-ı Enderun

FERHAD AĞA ser kilârî fi yevm 6		YAKUB Çuhadar 2
LUTFİ Ser Oda fi yevm (19) 2		

CEMAAT-İ

Müşeherehoran

Mevlâna HAYREDDİN Mace-i Hazret-i Mîrtale bekahü fi yevm 20		İSHAK BEY Ser bevvalin fi yevm 11
AHMET BEY Mirahur fi yevm 10		ÖMER BEY Ser zevvakın fi yevm 10
İSKENDER BEY Ser Silâhdar fi yevm 9	HAMZA BEY Ser Ulûfeciyân fi yevm 8	SİNAN BEY Ser Çavuşan fi yevm 8
SİNAN BEY Kethüda-yı Bevvabîn fi yevm 7	HASAN BEY ser Şahinciyân fi yevm 6	

CEMAAT-İ

Müteferrika

MEVLÂNA SIDKI	MEVLÂNA HÜSAM

[19] Bu listede daha 21 kişinin adları, memleketleri ve maaşları yazılıdır. Bunlar Arnavud, Çerkez, Gürcü ve Rus asıllıdırlar.

İmam fi yevm 5		Müezzin fi yevm 3
MEHMET ÇELEBİ Emin-i Mutbah fi yevm 6	MUSTAFA Kâtib fi yevm 6	MUSLİHİDDİN Kâtib-i cev fi yevm 5
İLYAS Dizdar fi yevm 5		

DEFTER-İ

Adet-i zemistanî ve baharî ve ıydiye-i hüddam-ı âlî makam hallede mülkehu der zamanı ki der Trabzon بودند

ADET-İ

LALA PAŞA Zemitasnî on bin	Baharî On bin	ERUZ BABA Üç bin beş yüz
NAN İki çift		NAN Fi yevm yirmi çift on çifti has on çifti harcı

ADET-İ

Defterdar
Mislühu

ADET-İ

Hoca ZEMİSTANÎ binbeşyüz	BAHARÎ bin beş yüz	Aş dört bakraç
NAN dört çift		Arpalık

Dört binden ziyade bir defterde dahi sultan Bayezıd canibinden verildi, deyu mukayyed

[20] Bunlardan başka zevvakin, camaat-i silâhdaran, ulûfeciyan, Çavuşan, mehteran-ı hayme, tabbahin, habbazan, ehl-i hireft, Solakan, Cemaat-ı İstabl-ı âmire, Cemaat-i şahinciyan da bulunanların adları, memleketleri ve gündelikleri yazılıdır, Topkapı Sarayı arşivi, D. No : 743.

bulundu ve bir defterde dahi sonradan üç bin beş yüz akçelik timar verildi deyu mukayyed bulundu.

ADET-İ

Tevkiî

Zemistanî bin	baharî bin	nan fi yevm dört çift	arpalık tımar beşbin
Adet-i Ağa-yı der Adet-i	Adet-i Ser hazin	Adet-i ser kilârî	Adet-i tabib-i büzürk Adet-i
Kethüda-i bevvabîn			Kethüda-i hazine
Adet-i Kâtib-i divan		Adet-i müneccim	Adet-i Takvim
Adet-i Veznedar be ser		Be ser Çakırcıyan be ser	be ser Şahinciyan be ser
Atmacacıyan		Balabancıyan	Habbazın ve tabbahın ve hayyatın
be Cemaat-ı solakın			be cemaat-ı mehteran-ı alem
be cemaat-ı ser şarabdaran			be cemaat-ı mehteran-ı hayme
be cemaat-ı Sekban ve zağraciyan			be cemaat-ı bevvaban
be cemaat-ı meş'aledaran			

ADET-İ

Cemaat-i Darüssaade

be Hazret-i	be daye	be dadı
Hatun-ı Muazzame	Hatun	Hatun
Otuz bin	sekizyüz	sekizyüz
be Kethüda-yı saray		

Zemistanî bin — Baharî bin — Defterlerin birinde saray Kethüdasına heman bin akçe bulundu

be ser	be ferraşan	be hatun-ı
ferraşan	dört nefer	hassa
beş yüz	dört yüz	üç yüz

be hatunan
ki yevmiye iki akçe vazifeleri vardır ikişer yüz
be hatunan
ki yevmî bir akçe vazifeleri vardır yüzer, Hüsam Bey defterinde cemaati-i havatîn kışlakları ne vechile ise yazlıkları dahi ol vechiledir deyu kaydolunmuştur. Gayrı defterlerde bu kayıt yoktur.

BE GILMAN-I

Enderun maâ gılman-ı der

BE GILMAN-I

Der ve silâhdar ve çukadar ve rikâdbar ve kefeşdar ve Kethüda-yı hazne ki fi yevm üç akçe vazife vardır.

Be Gılaman-ı		be gılmanan-ı
Kilâr ve hazne		oda-yı büzürk
		be muallim-i gılmanan
		iki yüz elli
be İmam	be müezzin	be Cemaat-ı
üç yüz	iki yüz	İstabl
		yetmiş
be camaat-ı	be camaat-ı	be cemaat-ı
çavuşan	mehteran-ı hayme	Mehteran-ı alem
yetmiş	yetmiş	yetmiş

ADET-İ

Arpalık-ı Mezkûrun
be emir AHUR AĞA
dört bin

gelen defterlerin birinde emîr ahura hünkâr canibinden verilendir. Sair ağalara haslardan verilirdi. Bu dörtten gayrının yoğidi. Kapıcıbaşının iki bin beş yüz emîr-i alemin üç bin idi deyu mukayyed bulundu.

be ser bevvabîin	be emîri alem	Ağa-yı sipahiyan
ikişer bin		iki bin

Bir defterde dahi mîr aleme ve şarabdar başına ve emir-i ahura ve sipahi oğlanları ağasına ve kapıcıbaşılarına sonradan üç bin ve ziyade arpalık aldı. Amma eski adet defterinde yoğ idi. deyu kaydolmuş bulundu.

Ve Hüsam Bey defterinde hocanın ve tevkiînin ve emîr alemin ve şarabdar başının ve tabib Sinan'ın üçer binle üç bin beş yüz mabeyninde arpalıkları vardır. Eğer timar defterine vâkıf değildik amma öyle istima' olunurdu. Bazısının iki bin beş yüz akçe timarı vardır deyu kaydolmuştur.

MEVACIBAT-I

Ağayan-ı mezkûrin ber muceb-ı Hüsam Bey

Tevkiî kırk	mîr alem otuz yedi	ser şarabdaran otuz yedi
Ser bevvabîn otuz iki		Ser zevvakın otuz iki
Emîr Ahur otuz	Ser çarkırcıyan yirmisekiz	Ağa-yı Ebna-yı Sipahiyan otuz
Ser Silâhdaran yirmisekiz	Ser ulûfeciyan yirmibeş	ser guraba yirmiüç
Ser Çavuşan yirmi	Kethüda-i Bevvaban onsekiz	
Ser Şahinciyan yirmi	Ser atmacaciyan on iki	Ser Mehteran-ı Hayme On
Ser Rikâbî otuz üç	Ser Hazin yirmi	Ser Kilârî on

ADET-İ

اغای وقتی که نوشوند بر موجب دفتر حسام بك

Be tevkiî be mîr alem ve ser şarabdaran be ser bevvabîn be mîr ahur be ser çakırcıyan be ağa-yı ebna-i sipahiyan be ser silâhdaran be ser ulûfeciyan be ser guraba her birine birer çatma kaftan verilirdi, ve bunlardan aşağı ağalara hallerine göre kimine binek ve kimine münakkaş kaftan verilirdi.

ADET-İ

İç oğlanları taşra çıkar olsalar tirkeş baha üçer yüz akçe verilirdi. Ve ahırdan birer beygir verilirdi. Gâh beygir yerine beşer yüz akçe beygir baha verilirdi deyu Hüsam Bey defterinde mukayyed bulundu[21].

CEMAAT-İ

Darüssaade vacib muharrem Safer ve Rebiülevvel sene 919

Şehriyar-i Hazret-i halledet hilâfetehü bin akçe	Hazret-i Hatun-ı muazzama günde yüzelli akçe
Hemşire-i Hazret-i halledet hilâfetehu günde kırk akçe	Daye Hatun günde on akçe

Saray-ı âmire'nin sayir halkı için günde otuz akçe.

CEMAAT-İ

Tavaşıyan ve gulâmanan-ı der

Mehmed Ser rikâbî yirmi dört akçe	Mehmed ser hazen on sekiz akçe	Ferhad ser kilârî on sekiz akçe
Bilâl Ağa-yı der onbeş	Yusuf gulâman-ı der beş	Sünbül gulâman-ı der beş
Mercan Gulâman-ı der beş akçe	Hilal Gulâman-ı der iki akçe	Mahmud Gulâman-ı der ?
İskender Gulamân-ı der iki akçe		

Cemaat-i gılmanan-ı enderun yetmiş bir nefer fi yevm yüz seksen akçe

CEMAAT-İ

Ağayan

Mevlâna	Mehmed Bey	Bali Bey

[21] Topkapı Sarayı Arşivi, D. No : 1084.

HAYREDDİN	tevkiî	mîr ahur
Hoca	otuzyedi	otuzbeş
altmış		
İSHAK BEY	ÖMER BEY	AHMED BEY
Ser bevvabîn	ser bevvabîn	mîrahur
otuzbeş	otuzbeş	otuzbeş
HAMZA BEY	HASAN BEY	İSKENDER BEY
Ser Zevvakın	ser çakırcıyan	ağa-yı ebna-yi
?	yirmisekiz akçe	sipahiyan
		otuz üç akçe
SİNAN BEY	OSMAN BEY	MEHMED BEY
Ser silâhderan	ser ulûfeciyan	ser guraba
yirmibeş	yirmidört	yirmi üç akçe
HASAN BEY	HASAN BEY	ALİ BEY
Ser çavuşan	ser şahinciyan	ser sekbanan
yirmi üç	yirmi üç	yirmiüç
SİNAN BEY		SÜLEYMAN
Kethüda-i bevvabîn		ser mehteran-ı hayme
yirmi akçe		onbeş akçe
HÜSEYİN	SEYDİ AHMED	HIZIR
solak	ser atmacaciyan	ser balabancıyan
onbeş akçe	on üç akçe	on iki akçe

CEMAAT-İ

Müteferrika

MEHMED VELED-İ	BALİ ÇELEBİ
Biraderi Paşa	Birader-i tevkiîî[22]
yirmibeş	

CEMAAT-İ

هيبه

Külâhduz	HASAN
altı akçe	Postindûz

[22] Bunlardan başka 3 kişi cemaat-ı Kâtiban-ı hazine, 4 kişi cemaat-ı Kâtiban-ı Âmiran, 7 kişi cemaat-i zevvakîn, elli nefer sipahi, 50 nefer silâhdar, 30 nefer ulûfeci, 30 nefer guraba, 20 nefer çadır mehteri, 9 nefer alem meçhteri, 30 nefer bevvab, 16 nefer solak, 12 nefer sekban, 20 nefer saraç, 23 nefer seyis, 18 nefer deveci, 10 harbendigân, 5 arabacı, 9 hayyat, 19 nefer tabbah, 12 nefer habbaz, 4 nefer kilarcı. 6 şahinci, 5 çakırcı, 2 atmacacının isimleri ve aldıkları gündelikler vardır.

LAL	MUHARREM	NURULLAH
Saka-i Divan	Postindûz	Kemanger
altı akçe	dört	üç
YUSUF	MAHMUD	KASIM
Çamaşuy	Sarraç Dikici	Teberger
iki akçe	sekiz akçe	beş akçe
AHMET	HIZIR	SİNAN YAHUDİ
Muzeduz	Ye'cüc	Tabib
beş akçe	altı akçe	onbeş akçe
HEKİME HATUN		ŞAKİRDAN
İki akçe		İki nefer
		iki akçe

Yekûn _____

Neferen _____

Gayri ez darüssaade dört yüz elli sekiz fi sene _____

Maa mevacib-i darüssaade on bin kerre yüz bin dahi doksan dört bin yüz elli altı akçe[23]

ULÛFE-İ _____

HATUNAN-I _____

Saray-ı âmire ümuruha ilâ taalâ[24]

YASEMEN	HUBE	SERVER
beş	beş	beş

[23] Top. Arş. D. No : 10052.

[24] Bu defter diğer defterlerin aynı, bunun için benzeyen tarafları alınmadı, Alınmayan kısımlarda şunlar var : "Hazret-i mîr tabe bekahü şehr 2000, Cemaat-ı darüssaade, 56 kişi gulaman enderun cemaat-ı ağayan, 9 kişi cemaat-i zevvakın, cemaat-ı çavuşan, 73 kişi camaat-ı ebna-i sipahiyan, 70 kişi cemaat-i silâhdaran; 40 kişi cemaat-i ulûfeciyan, 91 kişi cemaat-i guraba, 23 kişi camaat-i mehteran-ı hayme, 13 kişi cemaat-ı mehteran-ı alem, 51 kişi cemaat-ı bevvaban, 19 kişi cemaat-i solakın, 13 kişi cemaat-i sekbanan, 3 kişi cemaat-ı zağracıyan, 24 kişi cemaat-ı ıstabl-ı âmire, 7 kişi serracan, 30 kişi seyis ve şakirdan-ı seyis, 25 kişi şütürbanan, 12 kişi harbendegân, 5 kişi arabacıyan, 20 kişi cemaat-ı tabbahîn, 17 kişi cemaat-i habbazîn, 6 kişi cemaat-i kilârî, 5 kişi cemaat-i şarabdaran, 13 kişi cemaat-i tabbahîn, 1 kişi çırak-ı hayyat-ı hazret-i hatun-ı muazzeme, 10 kişi cemaat-i çakırcıyan, 12 kişi cemaat-i çakırcıyan, 11 kişi cemaat-i balabancıyan, 5 kişi cemaat-i atmacacıyan, 2 kişi cemaat-i eytam, 4 kişi cemaat-i gılman-ı bağçe, 5 kişi saraydaran ve merimmetciyan, su yolcu ve külhancı.

AYNIHAYAT dört	ŞEMSİBANU dört	MAHIVDERAN dört
DİLÂRAM dört	ŞADUMAN üç	MAHBUBE üç
KAMER iki	ŞAHHUBAN iki	GÜLNAR iki
MAHBUBE iki	ÇAMEŞUY iki	ÇAMEŞUY bir
Cariye bir		

CEMAAT-İ

Ağa-i der

ALİ AĞA yirmi	MERCAN Gulâm-ı Der altı	MAHMUD Gulâm-ı der üç
REYHAN Gulâm-ı Der iki		ABDULLAH Gulâm-ı der iki

CEMAAT-İ

Enderun

AĞAYAN VE GILMAN-I DER

AMBER AĞA Ser r kâbî yirmi	SİNAN AĞA ser hâzın onsekiz	YUSUF AĞA ser kilârî oniki
YUSUF Silâhdar beş	KASIM Çukadar beş	YAHYA Rikâbdar üç
AHMET Kefeşdar ?	BEHRAM Kethüda-yı Hazine beş	SÜNBÜL Gulâm-ı der beş
İSKENDER Gulâm-ı der üç	HALİL Gulâm-ı der üç	CAFER Gulâm-ı der dört

CEMAAT-İ

Müteferrika

HÜSEYİN BEY
Çavuşan-ı Köhne
yirmi üç

ALİ BEY
Ser Sultanan-ı Köhne
yirmi

MEHMED ÇELEBİ
Veledi-i birader-i

BALİ BEY
Birader-i Mehmed

KASIM PAŞA
yirmi beş

Bey tevkiî
?

ALİ
Veledi اورمانی?

HÜSEYİN
Cündî
ondört

CEMAAT-İ

Kâtiban ve İmam ve Muallim

Mevlâna
ÖMER İMAM
on sekiz

MAHMUD ÇELEBİ
Kâtib-i Hazine
yirmi

MUSTAFA ÇELEBİ
Kâtib-i Divan
on yedi

RAMAZAN
Kâtib-i hazine
?

SIDKI
Muallim-i gılmanan
oniki

MEHMED ÇELEBİ
Veled-i HAMZA PAŞA
اهد سغل
on

MAHMUD KÂTİP
Muallim-i Gılmanan
altı

MUSTAFA
Müezzin
on

CEMAAT-İ

Ümena ve kâtiban

MEHMED ÇELEBİ
Emin-i cev
onbeş

MUSLİHİDDİN
Emin-i Mutbah
on iki

MUHİDDİN
Emin-i Harc-ı Hassa
on

ÖMER
Emin-i mekâtib
?

Süleyman	Mehmed	Mustafa
Veznedar	Kâtib-i cev	Kâtib-i Mutbah
yedi	yedi	yedi
İynehan اینه‌خان		Mehmed
Kâtib-i harc-ı hassa		Divittar
altı		altı

CEMAAT-İ

Tabiban

Mevlâna	Sinan	Kari
Ramazan	Yahudi	Hekime
kırk	onbeş	iki

CEMAAT-İ

Ümenâ

Hasan		Hasan
Zaim-i Manisa		Zaim-i Tarhanyat
Ondört		Dokuz
Mustafa Çelebi	İbrahim	Mehmed
Emin-i Çeltük	Kâtip-i Siyah	Emin-i Turgutlu
oniki	sekiz	sekiz
Mustafa	Osman	Lütfi
Emin-i Yağhane	Zaim-i Marmara	Zaim-i Adala
sekiz	sekiz	sekiz

CEMAAT-İ

Mıtrıban

Zeyni	Hasan	Yusuf
Ser mırtıban	Gûyende	Gûyende
on dört	sekiz	sekiz
Hızır Ye'cûc		
Nedim		
altı		

CEMAAT-İ

Ehl-i hiref

	Hasan	Muharrem
Külâhduz	Kürkçü	Kürkçü
altı	altı	dört

KASIM	NURULLAH	AHMED
Teberger	Kemanger	Muzeduz
beş	üç	beş
MURAD	YUSUF	HAMZA
Zerger	Çamaşuy	Çamaşuy
zekiz	üç	bir
LAL		
Saka-i divan		
bir [25]		

KANUNÎ AİLESİNE DAİR NOTLAR

TARİH

Mezkûr sultan Atmeydanında yirmi beş gün düğün edib üç oğlun sünnet eyledi. Fi sene 936.

TARİH

Kızılbaş beylerinden ulema gelüb padişaha itaat edüb akabince Kızılbaş elçisi geldi. Fi sene 938.

TARİH

Kızılbaş deyu Hüdavendigâr gidüb mukaddema İbrahim Paşa gitti. Fi gurre-i Zilhicce sene 940.

TARİH

Sultan Mustafa Manisa'dan Amasya'ya azmeyledi. Fi 21 Safer sene 948.

TARİH

Sultan Mehmed bin Süleyman Manisa'ya gelüb cülûs eyledi. Fi 3 Şaban sene 949. Mezkûr sene içinde Sultan Selim Karaman'a cülûs eyledi.

TARİH

Hüdavendigar-ı اعزالله انصاره hazretleri def'a Beç nam kal'aye sefer-i hümayun eyledi.

[25] Top. Arş. D. No : 8030. Bu belgede adı geçen "Kâtib-i siyah" İbrahim'-in meşhur makbel İbrahim Paşa olması muhtemeldir.

TARİH

Saadetlü Hüdavendigâr اعزالله انصاره hazretleri kal'a-yı mezkûre azimet edicek Haseki Sultan, Sultan hazretleri ile Konya'ya Sultan hazretlerine ve andan Bozdağına ve andan Manisa'ya geldi. fi sene 950.

TARİH

Şehzade-i said ül-baht sultan Mehmed Usturgun Belgrad استرغون بلقراد ve nice kal'alar fethi çin müjdegâneye gelen ağa ki sene 950 ve Şabanın gurresinde vaki' olan Çarşanba günü gelüb donanma olduğu gün hasta olub altı gün sahibfriaş olub yedinci selâse gecesi fevt olub âzın matem olub mâh-ı mezburun dokuzuncu Çarşambası gün lala Paşa defterdar İbrahim Çaelebi ve nice ağalar İslambol'a maiyyetin alıp gittiler.

Bu takdirce mezkûr şehzade Manisa'da bir yıl iki gün sağoldu, ve Hayreddin Paşa bu sene deryada kışladı.

Amma bu baharın taun peyda olup nice evler soğuldu.

TARİH

Padişah-ı âlem-penah Sultan Süleyman tâbe bekahü Haseki Sultan ile kulu Rüstem Paşa Hatunu ile ev mezkûr Rüstem Paşa ile ve nicelü asker ile Bursa'ya gelüb şehzade-i said ül-baht Sultan Selim'i anda Bursa'ya sıla edasiyçün da'vet eyleyüb mülâkat olduklarından sonra kırk gün mikdarı anda sakin oldular, 951.

Bursa'dan mezbur Sultan Selim Hazretlerinin araba-i saadet maabları geldi. Fi 17 Cemaziyelevvel sene 951.

TARİH

Haseki Sultan ve şehzade Sultan Cihangir ile maan sene 953 Saferinin evailinde Manisa'ya gelüb mah-ı Rebiülevvelinin üçüncü gününe değin Sultan Selim Hazretleri ile bunda Manisa'da olub İstanbul'a gitti.

TARİH

Fi sene 953 Sultan Mustafa Hazretlerinin Amasya'da şehzadeleri vücuda gelüb adın Sultan Mehmed Kodular. Ve Sultan Selim bin Süleyman Hazretlerinin Boz dağında şehzadeleri vücuda gelüb adın Sultan Murad kodular.

TARİH

Elkas Mirza ایرزا القاص ki Acem padişahı şah Tahmasb'ın karındaşı idi? Kaçub gelüb .... Padişah'ı hüdavendigâr اعزالله انصاره سلطان سلیمان خان طال بقاه و خلده خلافته Hazretlerinin elün öpüp ana tâbi oldu. Fi şehr-i Rebiülevvel sene 954.

TARİH

Saadetlü şehzade-i civanbaht Sultan Selim tale bekahü hazretleri Bursa'da Hüdavendigâr-ı اعزالله انصاره hazretlerine mülâkat için mahrusa-i Manisa'dan azmeyledi. Fi 19 Safer sene 955.

Amma on gün yağmur yağar gibi olub ..... yağmur yağar zanneyleyüb bey hazretleri ve ağaları yağmurluk geydiler amma yağmur yağmayub toprak yağdı.

TARİH

Hüdavendigâr اعزالله انصاره ve Acem Şahı Elkas ki, gelüb padişahımız Sultan Süleyman'a itaat etmiştir. vezir-i âzam Rüstem Paşa mezkûr Elkas'un karındaşı Tahmasb طهماس ki, el'an Acem padişahı ve Çar-ı yâre münkirdir. Mezkûrun Tahmas'un kasdına gaza niyetine azmeyledi. Fi, 21 Safer sene 955.

TARİH

İşbu sene ستین تسعما şevvalinin yirmi yedinci cuma gün salâ vaktinde hünkâr hazretleri Sultan Mustafa'yı ziyaret için Ereğli'ye getirdüb da'vet edüb otağına getürdükte boğdurdu. Fi sene 960.

Sultan Selim Han Manisa'dan çıkdı. Fi 27 Ramazan sene 960. Ba'dehu Bursa'ya adam gönderüb. Sultan Mehmed bin sultan Mustafa'yı boğdular. Fi sene 961.

TARİH

Andan Şehzade-i Civan-baht Sultan Selim Hazretleri ile Haleb'te kışlayub andan acem seferin edüb varub Revan'ı Nakşivan-ı tevabiiyle harab eyledi. Fi sene 961.

Yine saadetle geldi (Selim Manisa'ya). Fi 25 Zilhicce sene 961.

TARİH

Fi sene 963 saadetlü Sultan Selim Han Tokmaklu'da yaylayub sonra Hüseyin Ağa'yı boğdurdu, hışımla. Fi 13 Zilka'de sene 963.

TARİH

Sene اربع ستين و تسعماً Cemaziyelahirinin evasıtında saadetlü Sultan Selim Han طال بقاه Hazretleri nihal-i bağ-ı cennet Sultan Efendi Hazretlerin sünnet etmek için yirmi gün düğün eyleyüb Murad-ı عرس mübarek olub a'la ziyafetler ve cemiyetler ve şenlikler olub cemiyet-i uzma ve dernek şehri oldu der mahrusa-i Manisa.

TARİH

Fevt-i haseki Sultan fi. 26 Cemaziyelahir sene 965.

TARİH

Saadetlü Sultan Selim Han طال بقاه hazretleri saadetle Manisa'dan Karaman'a müteveccih oldu. Fi 14 M. Sene 966.

TARİH

Badehu Darüssaadesi Vilâyet-i Karaman'a müteveccih oldu. Fi gurre-i Cemaziyelevvel s ne 966.

TARİH

Sultan Bayezid Karaman'dan Konya'ya (!) Sultan Selim Han üzerine gelüb azîm muharebe oldu. Sultan Bayezid sınub münhezim oldu. Cümle hazinesin ve otağın koyub kaçtı. Fi 23 Şaban sene 966 [26].

SULTANİYE KÜLLİYESİ VE MAHALLESİNİN KURULUŞUNA AİT VESİKALAR

Sebeb-i Tahrir-i vesika-i şer'iye ve mucib-i tastir-i sahife-i mer'iye budur ki Mahrusa'-ı Manisa'da Ali Bey bin Timurtaş imareti evkafından mahrusa-i mezburun dahilinde kıble tarafi imaret-i mezbure ile ve şark tarafi Körhane ile ve şimal tarafi tarik-ı âm ile ve garp tarafi Karaköy ve Sinan Bey medresesi ile mahdud olup üç yüz cerib bağçe içinde olan eşcar-ı mütenevviasiyle ve Akbaldır nam vadide Babapınarı demekle ma'ruf ayndan ve Çelebi pınarı demekle ma'ruf ayndan münbais olup mezkûr bağçeye Susendiraz nam yaylakta كارز ile gelüb mezbure bağçeye cari olan mahsus suları ile zikrolunan vakıf bağçede havlusu ve ma-i carîsi her senede rakabeye muhtaç olub harci olduğu için سيدة الخواتين المعظمات تاج النسای المكرمات حوصه

[26] 1 numaralı Manisa Sicilleri.

خاتون بنت عيد الحى دامت عصمتها و زادت عفتها حضرتلريك tabi-i mahrusa-i mez bure nahiye-i Palamut' da Erderlu [27] اردرلو nam mülk kariyeleri ki hududu mekânında ma'lûmdur, Cümle hududu ve hukukuyla bağçe-i mezkûreden vakfa enfa' olub ve istibdali hayr idügü şuhud-ı udul şehadetleri ile sabit ve zâhir olduğu eclden hakim-i muvakkı kıbel-i şer'den istibdal edüb ve emreyledükten sonra evkaf-ı mezbureye evlad-ı vâkıftan şart-ı vakıf üzre mütevelli olan افتخار الاماثل و الاقران Üveys Bey bin Mahmud Bey mec is-i şer'i hazır ıl-cevaib ve mahfil-i din-il-mevahibe hazır olub ıkrar-ı sahih-i şer'i kılub etti ki mezkûr olan vakıf beğçei eşcar-ı müsmire ve miyah-ı mezburesi ile karye-i mezkûre vakfa enfa' olub bu babda istibdal hayr olduğu eclden mezbure sultan ül-havatin kıbelinden istibdal-ı mezkûre vekil-i şer'ileri olan فخر ارباب العز و الاقبال Yakut Ağa bin Abdullah ile istibdal eyledik vakf olan bağçeye bedel Kariye'i mezbureyi vakf için kabul eyledim deyü itiraf edüb mezbur Yakut Ağa dahi vekâleti tarik-ı şer'ile sabit ve zâhir olduktan sonra mukırr-ı mezbûre vicahen tasdik eyledi. Kariye-i mezbure evkaf-ı mezbureden (İki kelime okunamadı) temessük ketbolunub def' olundu. جرى ذلك هو فى اليوم الثامن من شهر جمادىالاول من شهور سنه ثمان و عشرين و تسعمايه [28].

وضح مافيه عندى
وناالفقير الىالله الغنى الاعلى
ابوالفضل محمدبن ادريس
القاضى بمعنسا

Sebeb-i Kitab budur ki nefs-i Manisa'da vaki' olan imaret-i âmire-i Sultaniye mütevellisi olan Kudvet ül-ekârim Sinan Bey bin Abdülhay دام توفقه وجعل حرالدارين رفيقه نحفل قضاء المنيف المصون و عن التحريف bin mahzarına hazır gelüb işbu hamil il-vesikat üş-şer'iye El hac Hasan Nasuh muvacehesinde bittav'ı والاحبار والاجبار لا بالكره ikrar ve itiraf kılub mütevel i olduğum imaret civarında vakfa müteallik Ali Bey bağçesi tetümmatından bir mikdar hâlî yere talib ve ragıb olan kimesneler gelüb ev bina etmeye rağbet ederler ise yirmi evlik yer vakf olan arzdan ol mühim için mevkuf ola deyu vâkıf جعلالله حسناتها vak-

[27] Manisa'nın bu adda bir köyü yoktur.
[28] Başbakanlık Arşivi, Tapu Def. No : 398, vr. 31.

fedüb ve anda gelüb ev bina eden kimesneler dahi amme-i tekâlif-i Divaniye ve cümle âvarız-ı Sultanîyeden muaf ve müsellem olmak babında dergâh-ı saadetpenahdan nişan-ı şerif âlişan-ı Sultanî sadaka ve ihsan olunmuşdur. Hâliyâ yirmi evlik arz-ı vakıfdan bir evlik yerk kıbleten ve şimalen tarik-i âm ve şarkdan Göçeri كوچرى mülkü ve garben taşçı Ahmed mülki ile mahdud yer müşarünileyh Elhac Hasan'a verdim ve teslim eyledim ki, baad el-yevm zikrolunan mahdud yerde ev bina edüb sakin ola. Ve teslim olunan arz-ı mahduddan minbaad mezkûrun cümle emlâkinden canib-i vakfa bir akçe ve bir habbe vermiye dedikde mukırr-ı leh ül-mezkûr mütevelli-i mezburi Meclis-i ikrarda vicahen tasdik edüb zikr olunan yeri ev bina etmek içün alub kabz-u kabul edüb vakıfname-i nami ve nişan-ı Hümayun-ı sâmi zımnında münderec olan şurut ve ahkâm ve ahkâm-i metanet ahkâm-ı mucibince zikr olunan yerde ev bina edüb sakin olan müşarünaleyh Elhac Hasan cümle avarız ve tekâlif-i örfiyeden muaf ve müsellem ve mülk-i mezkûr müşarünileyhine (bir kelime okunamadı) zî kıymet olduğuna ve musaddak olmak eceliyçün gıbbet-taleb bu vesika-i tahkika rakam ve imlâ olunub yedine def'a olundu ki. اليه من المجالس العاليه والمحافل الساميه عرض ايدوب اجتماع ايد نه وذلك جرى و حرر بتاريخ اواسط رمضان المبارك سنه اربع و ثلثين و تسعماً

Şühud ül-hâl

İbrahim Bey bin Halil El-Emin-i bi-hasha-i bi-Manisa	Ve Elhac Hüseyin Bin Nasuh
Ve Mustafa bin Halil	ve Ahmet bin Musa
Ve Hamza bin Sarı Yakub	ve gayrıhüm min el müslimîn[29]

Liva-i Saruhanda vaki olan Mahrusa-i Manisa'da Ali Bey evkafından bir bağçe olub سلطان البرين و خاقان البحرين پادشاه عالم پناه حلدالله تعالى hazretlerinin valideleri ruhiyçün medine-i mezburde bina olunan imaret-i âmirleri mezbûr bağçede bina olunub vakf-ı mezburun hâliyâ mütevallisi olan Timurtaş oğlu Haydar[30] atebe-i ulyaya ge-

[29] Manisa Mahkeme-i Şer'iye sicilleri.

[30] "Şehzade Hazretleri mektub-ı şeriflerin gönderüp liva-i Saruhan'da nefs-i Manisa'da Ali Bey imaretinin tevliyeti evlâda meşrute olmağın âsitaneleri mütefer-

lüb zikrolunan bağçeden her sâl on beş bin akçe hâsıl olub anda imaret bina olunmağla vakfa noksan deyup arz edüb istida-i inayet etmeğin mezkûr pâye-i serir-i âlâya arz olunub işbu Kariye ki altı bin sekiz yüz yetmiş bir akçe yazar mezbur bağçeye bedel verilmek emrolunub ferman-ı âlişan muktezasınca defter-i cedid-i Hakaniye kayd olundu bi avn ülhak bi-ma'rifet-i mefahir ül-vüzera il-izam Hazret-i Süleyman Paşa ve Hazret-i Rüstem Paşa ve Hazret-i Mehmed Paşa ve Hazret-i Hüsrev Paşa ادام‌الله تعالی معالیهم sebt ü kayd olundu. Tahriren evahir-i şehr-i Safer il-muzaffer min şühur sene tis'a ve erbain ve tisa'mie

حرره اضعف العباد
المتعال مصطفی بن جلال الطغرایی
عفی عنهما [31]

Manisa sancak beyi şehzade Mustafa'nın babası Kanunî Sultan Süleyman'a gönderdiği mektup:

سلطان مصطفی‌دن پادشاهه مکتوب

بعد از تقبیل درکاه کردون اقتدار و تبجیل بارکاه ظل‌الله عالم مدار که قبله‌کاه سلاطین نامدار و سجده‌کاه خواقین روزکاردر معروض بی مقدار وزرهٔ بی قدر خاکسار اولدر که حالیا بو بنده‌لری پادشاه عالم پناه حضرتلرینك ضمیر منیر عالم آرالرینه خفی دکلدر سلطانمك حاکپایلرندن دور اولالی افتراق هجرله مهجور و نار اشتیاق ایله محرور اولان قوللرندن بر مقتضای خرق مهر شفقت و قطرهٔ بحر عاطفت مترشح بیورلور ایسه سلطان فلك ارتفاعك ایام سعادتلرنده تحصیل علوم ربّانی و تکمیل مواد (دا) دولت سبحانیه مداوم اولوب جناب حق عزت برکاتندن مستدعادر که پادشاه سعادت انجام حضرتلرینك رضای شریفلری اوزره فرضی اولان بنده‌لری سلك منسلك اولق میسر اولمش اولا

rikalarından olub aslah evlâddan olan Haydar'ın sulbi oğlu Mustafa için hizmet yoluna kaadir ve yarar ve maslahat güzar kimesnedir deyu.." bildirildiğinden Mustafa, Ali Bey evkafı mütevellisi tayin edildi. Sene 968. Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, 4, Vr. 90.

[31] Başbakanlık Arşivi, Tapu Defteri, No : 165.

وطایفهٔ ملاحده‌نك الحادندن دیار شرقده تبدیل اولان آینی اسلام و تفیر سنن سیر الانام احیا اولمق اهم واجباتدن اولدغی سببدن چون عنایت الملك المنان الی احرالدهور والازمان ابقا بیورولان مسارعهٔ مسافهٔ بعیده‌دن واقع اولان آلام کرد غیار تابستان الحمدلله والمنه اکتمال چشم بنده‌کان اولدی الحمد الله علی آلایهٔ والشکر علی نعمایه و بوینده سلطانمك آستان فلك فرسالرندن مسیا علی‌الوجه واروب خاك عذیرنه عذارم سوروب اداء عذر تهنیه اتمك فرض عین و عین فرض ایدی لکین بو زره بی مقدار نوعا اجازت بیورلمدغی اجلدن ورقهٔ رقیت برله اعتزار اولندی [32]

Vezir-i âzam İbrahim Paşanın Manisa sancak beyi şehzade Mustafa'ya mektubu :

ابراهیم پاشادن سلطان مصطفی‌یه

اول حضرت ملك رفعت ملك رتبتك ترآب آستان آسمان (مکانلرینه) مکانلرینه یوز سورمدنصکره انها واعلام اولونان اولدرکه خالیا جانب مخلصلرینه نامهٔ سعادت بخش ارسال بیورب درپایه متعلق بعضی احوال اخبار و اشعار اولنمسن اول بابده هرنه‌کم بیورلمش ایسه معلوم اولوب پادشاه صاحب قران ربع مسکون خلدالله دولة و سعادته حضرتلرینك عز حضور سعادت شعارلرینه عرض اولندی بو جانبلرك احوالندن استخبار بیورلور ایسه حضرت پادشاه صاحب قران ربع مسکون سعادت و اقبالله محمیهٔ تبریزه وصول بولوب ممالك عجم بالکلیه شمشیر عدوکیر ایله ضبط اولونوب قلاع و بقاع بتمامها فتح وتسخیر اولندی. خوف صدمات صرصرایات قهرمانیدن شاه کمترك دیار خراب کزیزکاه ایدلوب عنایت‌الله ایله آنلروك دفع ضلالت و حسرانلری ایچون سعادت و اقبالله تبریزدن قالقوب عراق عجمه توجه همایون اولوندی انشاالله الاعز عن قریب اول قوم ضلالت شعارون وجود ناپاکلرندن دیار شرق تطهیر

[32] Manisa Mahkeme-i Şer'iye sicilleri, No : 1.

اولونوب رآیات عز و اقبال مظهر فتوحات لایزالی واقع اولوب حق سبحانه و تعالی درکاهندن مسؤلدر که انشاالله واهب المتعال مبارك جمال شریفکز ایله معتنم و مسرور اولاورز پادشاه صاحب قران ربع مسکون حضرتلرینك قوللری اولوب اول حضرت فلك رفعتك دخی بنده‌لری یوز باقی ظلول عالی موید محلد باد برب العباد

الفقیر
الضعیف
ابراهیم[33]

Manisa sancak beyi şehzade Mustafa'nın annesinin vezir-i azam İbrahim Paşa'nın eşine mektubu :

ابراهیم پاشا خاتوننه جنآب عزت مأب همشیره حضرتلری کامیاب ادام‌الله سلطان مصطفی والده عفتها الی یوم الحشر والحساب
سنك ارسال اتدکی
بحضرت ملك المکان حوری الصّفات تاج العلم والسعادات فاتحة المنامن والخیرات المخصوصة والموصوفه بعنایت الملك الارض والسّموآت بحق تحیات صافیات وطرف تسلیمات وافیات که محض صفای جان وینابع جناندن جاری وسیلان اولور قوافل محالصت ورواحل مصادقت برله انها و احدی قلندقد تصکره اعلام محبه مخلصه اولدر که اکر اول ذات شریف و عنصر لطیفك کرملری دریاسی تموج ایدوب همشرلك و قرنداشلق و صدق اخلاصه اولان دوستلق لطفی و مرحمت شفقتی جوش و خروش ایدوب بو مشتاقه طرفندن کیفیت احوال استفسار بیورلو ایسه بمنه صحتکز ایله صحن صحّته اولوب اوصاف حمیده کز (ی) و اخلاق کریمکز ذکرنه ودوام دولت و عزت ثناسنه بالصّد (ق) والاجلاص مداوم و مواظب بلنوب جمال شریفه و کمال لطیفه مشاهده‌سنه اشواقیّه فوق الحد مشتاق عظیم ملاخظه بیورله[34]

[33] Aynı kaynak.
[34] Aynı kaynak.